

Halicz, Emanuel

"Kontynentalnaja b'lokada i Rossija", M. F. Z'lotnikow, Moskwa-Leningrad 1966 : [recenzja]

Prze'gląd Historyczny 58/1, 150-151

1967

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

kiej akcji (bez wskazania kandydata do wypełnienia misji) był kanclerz rosyjski, A. Woroncow. Przewidywał on, że Stany Zjednoczone osiągną duży wpływ na kontynencie amerykańskim oraz mogą poważnie oddziaływać na San Domingo i zachęcić inne kolonie francuskie do opozycji wobec metropolii⁶. Listy Niemcewicza zawierają kilka aluzji do prowadzenia negocjacji w Ameryce⁷. Jeśli obok dominujących w tych wzmiankach fantazji i humoru kryje się tu cząstka prawdy — to polski poeta miał prawdopodobnie pewien wkład w przygotowanie wymiany listów między prezydentem Jeffersonem i carem Aleksandrem I w 1806 r.

Oby nowa edycja pamiętników Niemcewicza zachęciła historyków do wzbogacenia biografii polskiego poety i działacza politycznego, aby można wypełnić istniejącą w niej lukę.

Jerzy Skowronek

M. F. Złotnikow, *Kontinentalnaja blokada i Rossija*, Izdatielstwo „Nauka”, Moskwa-Leningrad 1966, s. 360.

Autor, zmarły w 1942 r. w Leningradzie historyk radziecki, urodził się w 1890 r. w Homlu; jeszcze przed rewolucją październikową ukończył studia uniwersyteckie w Petersburgu. Wiele lat pracował jako profesor na uniwersytecie w Jekaterynosławiu (Dniepropetrowsk), potem zaś jako pracownik naukowy w Moskwie i w Leningradzie. Jego zainteresowania naukowe dotyczyły dwóch zespołów zagadnień: historii gospodarczej Rosji ze szczególnym uwzględnieniem procesu powstawania klasy robotniczej oraz ekonomicznych aspektów historii Rosji w dobie napoleońskiej. Tym pierwszym sprawom poświęcił kilka rozpraw, z których najcenniejsze dotyczą problemu przejścia od manufaktury do fabryki na przełomie XVIII i XIX w. oraz przewrotu przemysłowego w Rosji w latach 30—60-tych XIX w. Z tymi zainteresowaniami związana jest też edycja rękopisu J. W. Henninga o uralskich i sybirskich fabrykach, stanowiąca wspaniałe źródło do rozwoju rosyjskiej techniki górnictwa i metalurgii w pierwszych trzydziestu latach XVIII w. Ukoronowaniem dwudziestoletnich badań nad problematyką ekonomiczną Rosji okresu napoleońskiego jest wydana dopiero obecnie niniejsza rozprawa. Ukończył ją Złotnikow w 1941 r. i wojna, a następnie śmierć autora uniemożliwiły jej publikację. W 1950—1951 r. stanęła sprawa edycji tej pracy. Akademię Tarle, pod którego kierunkiem Złotnikow kształcił się jeszcze w Petersburgu, dał rozprawie bardzo wysoką ocenę, stawiając ją w rzędzie tych, z których nauka radziecka powinna być dumna. Zdaniem Tarlego praca Złotnikowa jest pierwszą w literaturze przedmiotu odpowiedzią na pytanie, jakie znaczenie miała kontynentalna blokada dla życia Rosji. Z niewiadomych przyczyn druk pracy przeciągnął się do 1966 r. *Habent sua fata libelli!* Monografia Złotnikowa, składała się z dwóch części, z których pierwsza poświęcona została wpływowi blokady kontynentalnej na handel zagraniczny i finanse Rosji, a druga wpływowi blokady na rozwój przemysłu w latach następnych (tj. po r. 1812). Leningradzki oddział Instytutu Historii zdecydował się opublikować część pierwszą jako najcenniejszą.

Nie sposób zreferować całości pracy. Pragnę podnieść jedynie niektóre momenty, mające kapitalne znaczenie dla rozumienia dziejów sojuszu francusko-rosyjskiego w latach 1807—1812 i wyjaśniające niektóre aspekty wybuchu wojny 1812 r. Po raz pierwszy w literaturze przedmiotu (jeśli pominąć jeden z rozdziałów pracy

⁶ A. Woroncow do A. J. Czartoryskiego, 24 sierpnia 1804, BCz. rkps 5529, s. 722.

⁷ Niemcewicz do A. K. Czartoryskiego, Norfolk 18 października 1804, BCz. ew. rkps 1109; A. J. Czartoryski (*Zywoť J. U. Niemcewicza*, s. 141) zapewnia, że aluzje „noszące czasem pozór rzeczy dyplomatycznych były żartami familijnymi” — ale czy nie kryła się w nich jakaś cząstka prawdy?

E. Tarle¹, który w sposób ogólnikowy omawia stosunki ekonomiczne francusko-rosyjskie za Napoleona I), otrzymaliśmy w oparciu o poważne studia archiwalne i przekonywające rozważania odpowiedź na pytanie, dlaczego z punktu widzenia ekonomicznego sojusz Francji z Rosją był na dłuższą metę nie do utrzymania. Jakże są więc zasadnicze tezy wysunięte w pracy Złotnikowa?

1. Z początkiem XIX w. nastąpił w Rosji intensywny rozwój handlu zagranicznego. W rozwoju tym zainteresowane było przede wszystkim obszarnictwo rosyjskie. W latach 1801—6 obroty handlu zagranicznego znacznie wzrosły, w szczególności ożywił się handel na Bałtyku. W handlu rosyjskim najpoważniejszą rolę odgrywała Anglia zajmując pierwsze miejsce w eksporcie i drugie w imporcie. Anglicy odgrywali też poważną rolę jako pośrednicy w handlu rosyjskim z innymi państwami.

2. Polityka ekonomiczna Aleksandra I, jak to wynika z taryfy ustalonej w 1805 r. i wielu posunięć ekonomicznych, miała charakter raczej liberalny. Adam Smith stał się modnym pisarzem. Pod jego wpływem pozostawali m.in. Koczubej i Rumiancew.

3. W wyniku przegranej wojny i traktatu w Tylży, 6 września 1807 Rosja przyłączyła się do blokady kontynentalnej. W 1808 r. blokada ta objęła również Szwecję. Z punktu widzenia periodyzacji zagadnienia okres blokady można podzielić na dwa podokresy: pierwszy od 1807 do uchwały z 20 lipca 1810 i drugi do wybuchu wojny 1812 r. Najbardziej energicznie zasady blokady kontynentalnej stosowano w pierwszym okresie, zwłaszcza w portach bałtyckich i nad Morzem Białym, i to nawet w stosunku do statków państw neutralnych. W tych latach nastąpił gwałtowny spadek eksportu rosyjskiego, nastąpiło załamanie systemu finansowego. Sytuacja ta uległa nieznacznej poprawie w 1810 r. Rosja broniąc się przed krachem ekonomicznym wzbrania się przyjąć nową taryfę francuską oraz nie chce wydać zarządzeń utrudniających prowadzenie handlu przez okręty neutralne. W 1811 r. broniąc się przed wzrostem opozycji politycznej, niezadowolonej z aliansu francuskiego, Rosja decyduje się wprowadzić w życie „Ustawę o neutralnym handlu” i nową taryfę.

W okresie trwania blokady kontynentalnej sytuacja ekonomiczna Rosji, zwłaszcza w zakresie handlu zagranicznego, uległa znacznemu pogorszeniu. Ceny na artykuły importowane niewspółmiernie do ich wartości wzrosły. Nożyce cen między artykułami eksportowanymi i importowanymi pogłębiły się, co pogorszyło i tak ciężką sytuację ekonomiczną obszarników i burżuazji handlowej. Wzmaga się niezadowolone i krytyka posunięć ekonomicznych rządu. Obszarnicy, których ideologiem był Karamzin, występują przeciwko blokadzie kontynentalnej, lub starają się zrzuć kosztą blokady na skarb państwa. A w tej sytuacji Aleksander powołuje specjalną komisję pod kierunkiem Sperańskiego, której zadaniem jest ustalenie środków zmierzających do poprawy stanu finansowego państwa, oraz opracowanie zasad prowadzenia handlu za pośrednictwem neutralnych statków. Walka z zalewem towarów francuskich staje się jedną z naczelnych wytycznych polityki. Projekty uchwalone przez komisję zostały odrzucone przez Aleksandra z obawy przed reakcją Francji.

Tezy powyższe zostały uargumentowane w sposób przekonywający w oparciu o materiały archiwalne. Szczególnie cenne są liczne tablice zamieszczone w pracy, dotyczące różnych stron życia ekonomicznego Rosji w latach 1807—1812.

Dobrze się stało, że rozprawa M. F. Złotnikowa ujrzała po 25 latach światła dzienne. Dzięki niej lepiej zrozumiemy przyczyny konfliktu francusko-rosyjskiego oraz genezę wojny 1812 r., a także związki między ekonomiką i polityką w dobie napoleońskiej.

Emanuel Halicz

¹ E. Tarle, *Kontynentalnaja blokada*, Moskwa 1913. Por. też *Socziumentja* t. III, Moskwa 1959, s. 340—367.